

Piotr Rymarczyk

AKADEMIA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO W WARSZAWIE

REKREACYJNA AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA W POLSKICH SERIALACH OBYCZAJOWYCH

Cel badań. Kultura popularna wywiera istotny wpływ na system wartości w nowoczesnych społeczeństwach. Celem badań było ustalenie aksjologicznego i normatywnego kontekstu aktywności rekreacyjnej przedstawianej w polskich serialach obyczajowych. **Materiał i metody.** Analizowany materiał stanowią odcinki składające się na sezon 2014/2015 trzech seriali obyczajowych: „M jak miłość”, „Na dobre i na złe” i „Barwy szczęścia”. Metodami badawczymi była ilościowa i jakościowa analiza treści. Autor starał się udzielić odpowiedzi na następujące pytania: (1) Jaki jest profil demograficzny uczestników aktywności rekreacyjnej w badanych serialach; czy obraz owej aktywności zachęca do przezwyciężania kulturowych stereotypów, czy też oddziałuje on w odwrotny sposób? (2) Do jakich wzorów kultury somatycznej odwołują się badane seriale, gdy przedstawiają uzasadnienia aktywności rekreacyjnej; czy odwołania te potwierdzają przejście od wzoru sprawnościowego i ascetycznego na rzecz hedonistycznego i estetycznego? **Wyniki i wnioski.** Analizowane seriale reproduktory stereotypowe założenia dotyczące rekreacji: kobiety, osoby starsze i niepełnosprawni są niedoreprezentowani w sytuacjach aktywności fizycznej. Potwierdzona została również dominująca rola wartości hedonistycznych i estetycznych, ponieważ odwołania do nich pojawiają się w prawie dwóch trzecich uzasadnień rekreacyjnej aktywności fizycznej.

Słowa kluczowe: rekreacja, sport dla wszystkich, środki masowego przekazu, czas wolny, serial obyczajowy, społeczeństwo późnonowoczesne

WPROWADZENIE

Kultura masowa niewątpliwie wywiera istotny wpływ na system wartości panujący we współczesnych społeczeństwach. I choć rozwój nowych form kultury popularnej związanych z Internetem w pewnej mierze nadszarpnął jej hegemonię¹ – czemu towarzyszyć ma zastępowanie społeczeństwa masowego przez heterogeniczne, zdecentralizowane i indywidualistyczne społeczeństwo sieci (Dijk, 2010) – pozostaje ona ważnym czynnikiem kształtującym ludzkie zachowania.

Nie ulega również wątpliwości, że seriale telewizyjne określane mianem oper mydla-

nych² stanowią kategorię przekazów odgrywających szczególną rolę w kształtowaniu wzorów codziennego życia – wliczając w to wzory spędzania wolnego czasu. Wynika to zarówno z ich popularności, jak i z tego, że ich fabuła skupia się na codziennej egzystencji³. Skłania to do zapytania, jaki wpływ wywierają one na sferę aktywności fizycznej podejmowanej w czasie wolnym przez zwykłych ludzi, to jest na sferę rekreacji.

We współczesnym zachodnim świecie sfera rekreacji podlega przemianom pod wpływem dwóch podstawowych procesów. Pierwszym z nich jest popularyzacja aktywności rekreacyjnej, której uczestnikami coraz częściej stają się przedstawiciele tych grup i ka-

¹ Według badań GlobalWebIndex w 2014 r. respondenci z 26 spośród 32 badanych krajów spędzali więcej czasu w Internecie niż przy tradycyjnych mass mediach, a we wszystkich badanych krajach dominującą formą korzystania z Internetu było używanie mediów społecznościowych kwalifikujących się jako kultura nie tyle masowa, co popularna (GlobalWebIndex, 2014).

² Pod pojęciem opery mydlanej autor rozumie serial telewizyjny lub radiowy cechujący się narracją z otwartymi zakończeniami i wielością wątków skupiających się na relacjach uczuciowych (por. Anger, 1999).

³ Szerzej o wpływie przekazów medialnych na zachowania społeczne w części „Podsumowanie”.

tegorii społecznych, które dotychczas były w tej sferze niedoreprezentowane lub wręcz z niej wykluczone (Krawczyk, 2007). Chodzi między innymi o kobiety, osoby starsze i niepełnosprawnych.

Drugim ze wspomnianych procesów jest zaś podporządkowywanie aktywności rekreacyjnej wartościom hedonistycznym i estetycznym. Bauman (1995), przedstawiając transformację kulturowego statusu ludzkiego ciała, które – jego zdaniem – nastąpiły wraz z przejściem od społeczeństwa nowoczesnego do ponowoczesnego, scharakteryzował je jako zastąpienie ciała robotniczo-żołnierskiego, traktowanego jako narzędzie pracy i walki, przez ciało zbieracza wrażeń, nastawione na doświadczanie przyjemności oferowanych przez społeczeństwo konsumpcyjne. Jest oczywiste, że taka zmiana – o ile rzeczywiście do niej doszło – musiała pociągnąć za sobą modyfikację aksjologicznych podstaw aktywności rekreacyjnej i motywów uczestnictwa w niej. Rymarczyk (2011) w tekście dotyczącym ponowoczesnej kultury fizycznej podkreśla, że dawne formy sportu dla wszystkich – związane z ascetycznym dążeniem do kontrolowania cielesnych potrzeb i przezwyższenia cielesnych słabości – w ponowoczesnych⁴ społeczeństwach zachodnich są zastępowane przez nowe, nastawione na dostarczanie przyjemnych doznań czy też wynikające z dbałości o cielesne piękno. Używając klasyfikacji wzorów kultury somatycznej wprowadzonej przez Krawczyka (1995), mamy tu zatem do czynienia z zastępowaniem wzoru ascetycznego i sprawnościowego przez hedonistyczny i estetyczny.

CEL BADAŃ

Celem przedstawianych badań było ustalenie aksjologicznego i normatywnego kontekstu rekreacyjnej aktywności fizycznej prezentowanej w analizowanych serialach. Dla osiągnięcia owego celu autor sformułował następujące pytania badawcze:

1. Jaki jest profil demograficzny (wiek, płeć, poziom sprawności fizycznej⁵) osób,

które w badanych serialach przedstawiane są jako uczestnicy aktywności rekreacyjnej, i czy taki obraz uczestnictwa w rekreacji zachęca do przezwyciężania stereotypów stanowiących bariery udziału w kulturze fizycznej czy też przeciwnie – stereotypy owe podtrzymuje?

2. Do jakich wzorów kultury somatycznej odwołują się badane serie, gdy prezentują uzasadnienia aktywności rekreacyjnej, i czy charakter owych odwołań potwierdza tezę o przechodzeniu od ascetycznego i sprawnościowego wzoru kultury somatycznej do wzoru hedonistycznego i estetycznego?

MATERIAŁ I METODY

Analizowany materiał stanowiły nadawane w sezonie 2014/2015 odcinki trzech oper mydlanych:

- „M jak miłość” – odcinki 1073–1151;
- „Na dobre i na złe” – odcinki 564–603;
- „Barwy szczęścia” – odcinki 1150–1307.

Wybór materiału podyktowany był tym, że w roku poprzedzającym badanie (to jest 2013) badane serie – według badań Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji (2014) – były najpopularniejszymi operami mydlanymi nadawanymi przez polskie stacje telewizyjne. Wszystkie badane serie były emitowane przez publiczną stację telewizyjną TVP2.

Badanie opierało się na ilościowej i jakościowej analizie treści. Analiza ilościowa sprowadzała się w tym wypadku do przedstawienia tabelarycznych zestawień liczebności poszczególnych wyróżnionych kategorii osób i zdarzeń, co – ponieważ są to liczebności niewielkie – pozwala czytelnikowi w łatwy sposób oszacować występujące między nimi proporcje i na tej podstawie ocenić występujące korelacje. Niektóre szczegó-

towanej w serialach aktywności rekreacyjnej uwzględniająca takie zmienne, jak przynależność klasowa, zawód czy stan cywilny jej uczestników. Jej przeprowadzenie jest jednak przy przyjętym sposobie badań niemożliwe, gdyż wymagałoby rezygnacji z brania pod uwagę aktywności postaci drugoplanowych oraz statystów pojawiających się w tle rozgrywających się scen, w przypadku których brak danych pozwalających na przypisanie im określonego statusu.

⁴ Czy też – używając alternatywnego terminu zaproponowanego przez Giddensa (2001) – późnowoczesnych.

⁵ Interesująca byłaby również analiza prezen-

nie istotne i wyraziste zależności są zresztą wskazywane w towarzyszącym tabelom komentarzu.

Analiza jakościowa w wypadku prezentowanych badań przyjęła zaś formę analizy narracyjnej – to jest interpretacji tekstów polegającej na traktowaniu ich jako opowieści z pewnego rodzaju fabułą, której strukturę i cechy badacz próbuje opisać (Alasuutari, 1995). Jak zauważa Ryan (2004), mówienie o fabule czy narracji jest uzasadnione, gdy dany tekst kreuje świat wypełniony osobami i obiektami o określonych właściwościach i podlegający zmianom interpretowalnym w kategoriach celów, motywów i relacji przyczynowo-skutkowych. W wypadku przedstawianej analizy autor zainteresowany był celami i motywami związanymi z uczestnictwem w rekreacji.

WYNIKI

Ilościowa analiza treści dowodzi, że aktywność rekreacyjna, w którą angażują się postacie występujące w badanych serialach, oraz taka, o której wspominają, czyniąc z niej przedmiot swych wspomnień czy planów, pojawia się w analizowanej próbie następującą liczbę razy:

- „M jak miłość” – 53 przypadki na 3547 minut – raz na 66,92 minuty;
- „Na dobre i na złe” – 18 przypadków na 1913 minut – raz na 106,28 minuty;
- „Barwy szczęścia” – 67 przypadków na 3950 minut – raz na 58,96 minuty.

Ogółem w analizowanej próbie napotykamy 138 przypadków rekreacyjnej aktywności fizycznej. Jej najczęstszymi postaciami są różne formy fizycznych zabaw (28 przypadków), jogging (13 przypadków), jazda na rowerze (11 przypadków) i ćwiczenia na siłowni (7 przypadków).

Tak więc rekreacyjna aktywność fizyczna jest względnie rzadkim tematem fabuł badanych seriali. Ten stan rzeczy jest prawdopodobnie w znacznej mierze konsekwencją wymogów scenariusza, ponieważ *spiritus movens* rozwoju fabuł w operach mydlanych są dialogi, które łatwo prowadzić w trakcie spacerów czy siedząc przy kawie, ale które byłyby utrudnione, gdyby postacie występujące w serialach podejmowały jakąkolwiek

intensywniejszą aktywność fizyczną. Sytuacje związane w rekreacyjną aktywnością fizyczną najrzadziej pojawiają się w „Na dobre i na złe”. Może to wynikać z tego, że wspomniana opera mydlana jest serialem medycznym, którego akcja toczy się głównie na terenie szpitala, a zatem niewiele jest tam okazji do przedstawiania jakichkolwiek form aktywności czasu wolnego.

Pierwsze ze sformułowanych przez autora pytań badawczych dotyczyło profilu demograficznego uczestników aktywności rekreacyjnej prezentowanej w danych serialach i relacji między wyłaniającym się obrazem rekreacji a stereotypami stanowiącymi bariery uczestnictwa w kulturze fizycznej.

Z danych w tabeli 1 można odczytać, że mężczyźni w badanych serialach są częściej przedstawiani w sytuacjach związanych z rekreacyjną aktywnością fizyczną niż kobiety. W istocie – odwołując się do niektórych sondaży – można stwierdzić, że różnica między poziomem aktywności fizycznej mężczyzn i kobiet w badanych serialach jest wyższa niż w rzeczywistym życiu (Centrum Badania Opinii Społecznej, 2013). Dowodzi to, że społeczne wzorce i stereotypy każąco postrzegać sport jako aktywność stosowną raczej dla mężczyzn niż dla kobiet przejawiają się w badanych serialach silniej niż w realnym świecie społecznym.

Przywiązanie do utrwalonych kulturowych wzorców i stereotypów jest wyraźne również wtedy, gdy weźmie się pod uwagę konkretnie formy aktywności fizycznej, w które angażują się postacie w badanych se-

Tab. 1. Liczba przypadków rekreacyjnej aktywności fizycznej w poszczególnych serialach według płci*

Serial	Kobiety/ dziewczęta	Mężczyźni/ chłopcy
„M jak miłość”	27	36
„Na dobre i na złe”	9	14
„Barwy szczęścia”	38	44
Ogółem	74	94

* Suma wykazywanych w tabeli przypadków aktywności fizycznej kobiet i mężczyzn jest wyższa niż podana wcześniej ogólna liczba przypadków rekreacyjnej aktywności fizycznej, ponieważ w niektórych scenach przedstawiana jest jednocześnie aktywność mężczyzn i kobiet.

Tab. 2. Liczba przypadków rekreacyjnej aktywności fizycznej w poszczególnych serialach według kategorii wiekowej*

Serial	Dzieci	Nastolatki	Młodzi dorośli	Osoby w średnim wieku	Osoby starsze
„M jak miłość”	25	6	18	14	0
„Na dobre i na złe”	3	3	12	4	0
„Barwy szczęścia”	25	12	24	11	4
Ogółem	53	21	54	29	4

* Suma wykazywanych w tabeli przypadków aktywności fizycznej osób należących do poszczególnych kategorii wiekowych jest wyższa niż podana wcześniej ogólna liczba przypadków rekreacyjnej aktywności fizycznej, ponieważ w niektórych scenach przedstawiana jest jednocześnie aktywność osób w różnym wieku.

rialach. Osobami podejmującymi formy aktywności stereotypowo uznawane za „męskie” – to jest związane z przemocą (jak boks) albo rozwijaniem muskulatury – są prawie zawsze mężczyźni. Co prawda, w jednym z odcinków „M jak miłość” młoda kobieta próbuje wykonywać tzw. pompki, ale jej wysiłki są niezdarne i obserwujący ją mężczyzna stwierdza, że są to pompki „babskie”.

Reprodukcja stereotypów dotyczących aktywności fizycznej ma miejsce również wtedy, gdy weźmie się pod uwagę wiek podejmujących ją osób. W tabeli 2 najbardziej przykuwa uwagę informacja, że analizowany materiał przedstawia zaledwie cztery przypadki zaangażowania w rekreacyjną aktywność ruchową osób starszych (liczba ta jest ponad trzynastokrotnie mniejsza niż w wypadku młodych dorosłych i ponad siedmiokrotnie mniejsza niż w wypadku osób w średnim wieku).

Wszystkie cztery przypadki rekreacyjnej aktywności fizycznej osób starszych pojawiają się w „Barwach szczęścia”. Można tam zobaczyć starsze małżeństwo ćwiczące tai-chi, inne małżeństwo bawiące się piłką razem z wnuczką, starszą kobietę z kijkami do nordic walkingu i siwowłosego mężczyznę grającego w tenisa. Ale w jednym z badanych odcinków „Barw szczęścia” (1159) znajduje się również scena odzwierciedlająca popularne obawy związane z aktywnością fizyczną osób starszych. Starszy mężczyzna proponuje swojej – również niezbyt młodej – partnerce ćwiczenia na siłowni. „Co ty, chcesz zrobić ze mnie kalekę?” – odpowiada oburzona kobieta.

Analizowane seriele podtrzymują również dyskryminujące stereotypy odnoszące się do aktywności fizycznej osób niepełnosprawnych. Z jednej strony filmy zasługują na pochwałę za to, że w ogóle podnoszą tę kwestię – co jest świadectwem datującego się od stosunkowo niedawna otwarcia telewizji na osoby niepełnosprawne, o którym pisał w swej książce Sahaj (2013). Z drugiej strony w analizowanych operach mydlanych występuje jedynie pięć przypadków tego rodzaju aktywności, w tym cztery w „Na dobre i na złe”, co niewątpliwie wynika z tematyki tego serialu. Oznacza to, że osoby niepełnosprawne pojawiają się w około 3,6% scen przedstawiających rekreacyjną aktywność fizyczną. Biorąc pod uwagę, że niepełnosprawni stanowią ponad 12% ludności Polski (Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych, 2016), występuje tu ich wyraźne niedoreprezentowanie.

Drugie z pytań badawczych dotyczyło wzorów kultury somatycznej stanowiących uzasadnienia przedstawianej w serialach aktywności rekreacyjnej oraz tego, czy charakter owych uzasadnień potwierdza tezę o ponowoczesnym przechodzeniu od wzoru sprawnościowego i ascetycznego do hedonistycznego i estetycznego. Dla osiągnięcia tego celu w badanej próbie wyszukano wypowiedzi uzasadniające podejmowaną lub zalecaną aktywność rekreacyjną. Napotkano 27 wypowiedzi tego typu, które następnie poddano analizie narracyjnej.

Spośród nich najliczniejszą grupę (12 przypadków) stanowią wypowiedzi zawierające uzasadnienia aktywności fizycznej lokujące się na styku wartości hedonistycznych

i zdrowotnych. Chodzi tu o stwierdzenia wskazujące na dobre samopoczucie czy relaksację, które aktywność fizyczna ma zapewnić. „Bieganie jakoś mnie uspokaja” – mówi młoda kobieta uprawiająca w lesie jogging („M jak miłość” – odcinek 1084). „Nic tak nie oczyszcza umysłu jak wysiłek fizyczny” – konstatuje inna bohaterka, uprawiająca nordic walking („Barwy szczęścia” – odcinek 1215). Ćwiczenia na siłowni są opisywane jako „chyba najlepszy sposób na pozbycie się toksyn z głowy i z ciała” („Barwy szczęścia” – odcinek 1269). „Endorfiny” odgrywają w tym kontekście rolę pewnego rodzaju słowa klucza. „Zwiększam produkcję endorfin” – mówi młody lekarz uprawiający jogging w parku („Na dobre i na złe” – odcinek 586).

Drugą pod względem liczebności kategorią wypowiedzi (4 przypadki) są uzasadnienia, które można określić jako społeczne. Polegają one na przedstawianiu uczestnictwa w aktywności rekreacyjnej jako środka do osiągnięcia społecznej popularności, wzbudzania u innych zazdrości, unikania społecznej stygmatyzacji czy realizacji potrzeby bycia z innymi. W 3 na 4 przypadki kluczową rolę odgrywa prestiż społeczny, który ma zostać zapewniony przez uczestnictwo w rekreacji. W jednym z odcinków „Barwy szczęścia” (1154) syn prosi ojca o pieniądze na udział w szkolnym turnieju tenisa. Przyznaje przy tym, że tenisa nie lubi, ale „nie chce być znowu gorszy od reszty”.

W analizowanej próbie odnotowano 3 przypadki uzasadnień o charakterze estetycznym. Rekreacyjna aktywność fizyczna jest tu traktowana jako środek do osiągnięcia szczupłego ciała w przypadku kobiet oraz muskularnego ciała w wypadku mężczyzny, który uzasadnia swe przyjście na siłownię słowami: „Lato idzie, trzeba trochę przytyrać” („Barwy szczęścia” – odcinek 1232).

W badanej próbie znalazły się również 2 przypadki odwoływania się do wartości o charakterze czysto zdrowotnym – są to uzasadnienia aktywności fizycznej, w których nic nie wskazuje, by niewątpliwie obecna w nich idea zdrowia łączyła się z hedonistycznym elementem dobrego samopoczucia. „My to wszyscy dla zdrowia” – twierdzi młoda kobieta biegająca w maratonach („Na dobre i na złe” – odcinek 583).

W 2 innych przypadkach uzasadnienia odwołują się do wartości czysto hedonistycznych. W pierwszym z nich chodzi o możliwość kontaktu z naturą, w drugim o przyjemność związaną z przygodą – w jednym z odcinków „M jak miłość” (1092) młody mężczyzna zachęca swoją dziewczynę do wspinaczki skałkowej, mówiąc: „Kaśka, raz się żyje. Kiedy to będziemy robić? Kiedy będziemy starzy i dzieciaci?”.

W jeszcze innych 2 przypadkach występuje odwołanie do sprawnościowego wzoru kultury somatycznej, który polega na traktowaniu ciała jako narzędzia pracy lub walki. W „M jak miłość” (odcinek 1142) policjant wyznaje, że powinien zacząć chodzić na siłownię, ponieważ niedługo w pracy będzie mieć testy. Z kolei w jednym z wcześniejszych odcinków (1107) wspomnianego serialu opiekunka mówi do dziecka, którym się zajmuje: „Pokażę ci, co możesz zrobić, kiedy cię ktoś zaatakuję”. To, co następuje później, ma wprawdzie więcej wspólnego z zabawą niż z rzeczywistym treningiem, ale praktyczny, zorientowany na instrumentalne wykorzystanie ciała charakter przytoczonego uzasadnienia nie budzi żadnych wątpliwości.

Zaobserwowano też przypadek uzasadnienia odwołującego się do agonistycznego (związanego z rywalizacją sportową) wzoru kultury somatycznej – chłopiec chce podnieść swą sprawność, ponieważ trener usunął go ze składu pierwszej drużyny piłkarskiej („Barwy szczęścia” – odcinek 1189). Pojawia się również uzasadnienie, którego nie da się jednoznacznie zaklasyfikować, a które odwołuje się do wartości czysto zdrowotnych lub mieszanych zdrowotno-hedonistycznych – kobieta odrzuca propozycję podwiezienia i mówi, że woli wrócić z pracy do domu rowerem. Stwierdza: „Chyba dobrze mi robi, jeśli troszkę popedałuję” („Na dobre i na złe” – odcinek 589).

Przeprowadzona analiza potwierdza przypuszczenie, iż treść analizowanych uzasadnień odzwierciedla ponowoczesne (względnie późnonowoczesne) przejście od sprawnościowego i ascetycznego wzoru kultury somatycznej do wzoru hedonistycznego i estetycznego. Odwołania do wartości o charakterze hedonistycznym i estetycznym dotyczą bowiem w niemal dwóch trzecich (17 z 27) po-

jawiających się w badanej próbie uzasadnień rekreacyjnej aktywności fizycznej, przy jedynie dwóch odwołaniach do wzoru sprawnościowego i ani jednym do wzoru ascetycznego. Należy jednak zauważyć, że w napotykanym w badanej próbie uzasadnieniach wartości hedonistyczne mieszają się zazwyczaj ze zdrowotnymi, które odgrywają równie istotną rolę.

DYSKUSJA

Badane opery mydlane przedstawiają rekreacyjną aktywność fizyczną jako domenę raczej mężczyzn niż kobiet, raczej ludzi młodych niż starszych, raczej osób pełnosprawnych niż niepełnosprawnych. W ten sposób podtrzymują utrwalone wzory obyczajowe i stereotypy powodujące zróżnicowanie uczestnictwa w kulturze fizycznej.

Wynik taki kłóci się nieco z poglądem przedstawianym przez brytyjską badaczkę oper mydlanych Hobson (2003), która podkreśla, że tego rodzaju seriale pełnią często rolę edukacyjną, a ich scenarzyści włączają się nieraz w rozmaite kampanie mające na celu kształtowanie opinii publicznej. Zachowawcze podejście do stereotypów i wzorców obyczajowych w badanych serialach przypomina natomiast charakterystykę przedstawianą przez Anger (1999), która utrzymuje, że producenci oper mydlanych balansują pomiędzy gotowością do zajmowania się aktualną tematyką społeczną, wynikającą z dążenia do zainteresowania widzów, a niechęcią do zajmowania stanowiska w kontrowersyjnych sprawach, która wiąże się z obawą przed wywołaniem oburzenia u części widzów. Może to o tyle dziwić, że badane telenowele nadawane są nie przez którąś spośród założeń nastawionych na zysk prywatnych stacji telewizyjnych, lecz przez TVP2. Taki, a nie inny charakter badanych przekazów wynika być może z tego, iż nadająca je telewizja publiczna miała w praktyce bardziej komercyjny niż „misyjny” charakter⁶.

W kontekście drugiego z pytań badawczych przeprowadzona analiza potwierdziła przypuszczenie, że treść analizowanych seriali odzwierciedla ponowoczesne (względnie: późnonowoczesne) przejście od sprawnościowego i ascetycznego wzoru kultury somatycznej do wzoru hedonistycznego i estetycznego. Odwołania do wartości o charakterze hedonistycznym i estetycznym występują bowiem w niemal dwóch trzecich (17 z 27) z pojawiających się w badanej próbie uzasadnień rekreacyjnej aktywności fizycznej. Istotny udział mają również uzasadnienia społeczne, które potwierdzają tezy o ogromnej roli, jaką w późnonowoczesnej kulturze – w obliczu słabnięcia innych wzorców postępowania – odgrywa dążenie do zdobycia społecznego uznania (Rymarczyk, 2014). Z drugiej strony w analizowanym materiale pojawiają się jedynie dwa odwołania do wzoru sprawnościowego i ani jedno do wzoru ascetycznego.

Należy jednak zauważyć, że w napotykanym w badanej próbie uzasadnieniach wartości hedonistyczne mieszają się zazwyczaj ze zdrowotnymi, które odgrywają równie istotną rolę.

Widoczna w badanej próbie dominacja wartości hedonistycznych i estetycznych oraz wyparcie wzoru ascetycznego to zjawiska charakterystyczne dla późnonowoczesnych społeczeństw zachodnich. Zazwyczaj tłumaczy się je tym, że współczesna komercyjna kultura masowa odgrywa rolę „agenta” konsumpcji, do której zachęca obietnicami przyjemności (Bell, 2014). W naturalny sposób pociąga to również za sobą wzrost kulturowej roli związanych z ciałem wartości estetycznych, ponieważ pięknie ukształtowane ciała stanowią istotne źródło zmysłowych przyjemności.

Duża rola, jaką wśród napotkanych w badanej próbie uzasadnień rekreacyjnej aktywności fizycznej odgrywają wartości zdrowotne, wydaje się z kolei odzwierciedlać ogólnie wysoki poziom zainteresowania dbałością o zdrowie, który cechuje współczesną kulturę popularną, a wynika ze zjawiska przejścia zdrowotnego (Giddens, 2010) i z będącej jego konsekwencją zmiany w pojmowaniu zdrowia: niegdyś uznawanego za coś pozostającego w gestii lekarzy, a obecnie coraz częściej postrzeganego jako coś, co zależy od zachowań zwykłych ludzi w codziennym

⁶ Konserwatywny obyczajowo charakter polskich oper mydlanych – niezależnie od tego, czy są one nadawane przez mass prywatne czy publiczne – podkreślała zresztą Łaciak (2013).

życiu. Z kolei to, że w analizowanych uzasadnieniach wartości zdrowotne łączą się z zwyczaj z wartościami hedonistycznymi, jest zbieżne z poglądem Baumana (1995), zgodnie z którym we współczesnej kulturze zdrowie przestaje być pojmowane w kategoriach zdolności do pełnienia funkcji robotniczo-żołnierskich, a zaczyna być utożsamiane ze zdolnością do doświadczania przyjemności oferowanych przez społeczeństwo konsumpcyjne (zdrowie w owym nowszym rozumieniu Bauman określa mianem „sprawności cielesnej”).

WNIOSKI

Rozpatrując hipotetyczne oddziaływanie badanych seriali, można przypuszczać – biorąc pod uwagę zawarte w nich wzorce uczestnictwa w rekreacji – że zachęcają one do udziału w określonych jej formach. Chodzi mianowicie o takie formy aktywności rekreacyjnej, które nastawione są na wartości o charakterze hedonistycznym, hedonistyczno-zdrowotnym lub estetycznym bądź też na uzyskanie społecznej aprobaty (co oznacza kierowanie się modą przy wyborze form aktywności ruchowej). Z drugiej strony istnieją podstawy, aby podejrzewać, że badane opery mydlane przyczyniają się do utrwalenia różnic między poziomem aktywności fizycznej mężczyzn i kobiet, starszych i młodszych grup wiekowych, osób pełnosprawnych i niepełnosprawnych.

Cechujące analizowane seriele zachowawcze podejście do wzorców i stereotypów stanowiących bariery uczestnictwa w rekreacji nie wydaje się wynikać ze świadomej polityki producentów, która miałaby na celu unikanie kontrowersyjnych tematów. Postulat uczestnictwa w rekreacji kobiet, osób starszych czy niepełnosprawnych nie należy bowiem do idei, które wzbudzałyby wyraźny społeczny sprzeciw czy oburzenie (wyjątkiem byłoby może uczestnictwo kobiet w niektórych „męskich” sportach). W wypadku wzorców uczestnictwa w rekreacji przedstawionych w analizowanych serialach istnieje więc raczej bezwiedne, nieintencjonalne podtrzymywanie stereotypowych założeń. Niemniej taka reprodukcja – nawet jeżeli nieświadoma – może się przyczynić do

spowolnienia procesu podwyższania poziomu aktywności rekreacyjnej w tych kategoriach społecznych, które były dotąd z owej aktywności w dużej mierze wykluczone.

Dyskusyjna pozostaje przy tym kwestia siły oddziaływania analizowanych przekazów kultury masowej na odbiorców. W literaturze przedmiotu można napotkać w tej kwestii dwa przeciwstawne stanowiska. Niektórzy bowiem badacze – tak jak Fiske (1995) – bagatelizują wpływ medialnych przekazów, utrzymując, że ich odbiorcy skłonni są zachowywać dystans wobec zawartych w nich zaleceń i interpretować je na swój sposób. Z drugiej jednak strony istnieje na przykład oparta na eksperymentach praca Wykes i Guntera (2005), z której wynika, że kontakt z wizerunkami medialnych idoli powoduje u badanych zmianę sposobu postrzegania własnego ciała i oceny jego wartości. Ustalenie siły oddziaływania wzorów aktywności rekreacyjnej zawartych w analizowanych serialach wymagałoby zatem odrębnych badań nad ich odbiorcami. Nie byłyby to jednak badania łatwe – wewnętrzna autonomia należy do wartości wysoko cenionych w naszej kulturze, można się więc spodziewać, iż niektórzy badani mogą wypierać się ulegania wpływom mass mediów, w szczególności jeśli chodzi o niecieszący się wysokim prestiżem typ przekazów, jaki stanowią opery mydlane.

BIBLIOGRAFIA

- Alasuutari, P. (1995). *Researching culture. Qualitative method and cultural studies*. London: Sage.
- Anger, D. (1999). *Other worlds. Society seen through soap opera*. Toronto: University of Toronto Press.
- Bauman, Z. (1995). *Ciało i przemoc w obliczu nowowoczesności*. Toruń: UMK.
- Bell, D. (2014). *Kulturowe sprzeczności kapitalizmu*. Warszawa: Aletheia.
- Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych (2015). *Dane demograficzne*. Pobrano z: <http://www.niepelnospawni.gov.pl/p,78,dane-demograficzne> [dostęp: 05.04.2016].
- Centrum Badania Opinii Społecznej (2013). *Aktywność fizyczna Polaków*. Pobrano z: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_129_13.PDF [dostęp: 10.04.2016].
- Dijk, J. (2010). *Społeczne aspekty nowych mediów*. Warszawa: PWN.

- Fiske, J. (1995). *Reading the popular*. London and New York: Routledge.
- Giddens, A. (2001). *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*. Warszawa: PWN.
- Giddens, A. (2010). *Sociologia*. Warszawa: PWN.
- GlobalWebIndex (2014). *Digital vs traditional media consumption. Summary*. Pobrano z: http://insight.globalwebindex.net/hs-fs/hub/304927/file-1414878665-pdf/Reports/GWI_Media_Consumption_Summary_Q3_2014.pdf [dostęp: 15.10.2016].
- Hobson, D. (2003). *Soap opera*. Cambridge: Polity Press.
- Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji (2014). *Rynek telewizyjny – analizy problemowe*. Pobrano z: <http://www.krrit.gov.pl/dla-nadawcow-i-operatorow/kontrola-nadawcow/badania-odbioru-programow-radiowych-i-telewizyjnych/rynek-telewizyjny/raporty-roczne/> [dostęp: 17.10.2015].
- Krawczyk, Z. (1995). Ciało jako fakt społeczno-kulturowy. W: Z. Krawczyk (red.), *Sociologia kultury fizycznej* (s. 141–163). Warszawa: AWF.
- Krawczyk, Z. (2007). *O turystyce i rekreacji*. Warszawa: Almamer.
- Łaciak, B. (2013). *Kwestie społeczne w polskich serialach obyczajowych – prezentacja i odbiór*. Warszawa: Żak.
- Ryan, M.L. (red.) (2004). *Narrative across media. The languages of storytelling*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Rymarczyk, P. (2011). Kultura fizyczna w społeczeństwie ponowoczesnym. W: Z. Dziubiński, Z. Krawczyk (red.), *Sociologia kultury fizycznej* (s. 108–120). Warszawa: AWF.
- Rymarczyk, P. (2014). *Między spontanicznością a konformizmem. Ciało w wybranych magazynach poświęconych stylowi życia*. Warszawa: AWF.
- Sahaj, T. (2013). *Niepełnosprawni i niepełnosprawność w mediach*. Warszawa: Ex Libris.
- Wykes, M., Gunter, B. (2005). *The media and body image*. London: Sage.

Abstract

Recreational physical activity in Polish soap operas

Background. Popular culture exerts significant influence on the system of values in modern societies. The aim of the study was to establish the axiological and normative context of recreational activity as presented in Polish soap operas. **Material and methods.** The analysed material is the 2014/2015 episodes of three soaps: 'M jak miłość', 'Na dobre i na złe,' and 'Barwy szczęścia'. The research methods are quantitative and qualitative content analysis. The author answered the following questions: (1) What is the demographic profile of the recreational activity participants in the studied soaps; does the picture encourage overcoming cultural stereotypes constituting barriers to participation in physical culture or does it act in the opposite way? (2) Which patterns of somatic culture do the soaps refer to when they present justifications for recreational activity; do those references confirm a shift from the efficiency-oriented and ascetic pattern of somatic culture to the hedonistic and aesthetic one? **Results and conclusions.** The analysed series reproduce stereotypical assumptions concerning recreation: women, the elderly and the disabled are underrepresented in situations of physical activity. Also, the dominant role of hedonistic and aesthetic values has been confirmed, since they are referred to in almost two thirds of justifications for recreational physical activity. **Key words:** physical recreation, sport for all, mass media, soap opera, late modern society

Praca wpłynęła do Redakcji: 20.07.2016

Po recenzji: 01.12.2016

Zaakceptowano do druku: 05.12.2016

Adres do korespondencji:

Piotr Rymarczyk

Katedra Nauk Humanistycznych i Społecznych

Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego

ul. Marymoncka 34

00-968 Warszawa 45

e-mail: prymarczyk@o2.pl

Jak cytować:

Rymarczyk, P. (2017). Rekreacyjna aktywność fizyczna w polskich serialach obyczajowych. *Rozprawy Naukowe AWF we Wrocławiu*, 56, 65–72.